

УДК 821.161.1Гоголь-23
<https://doi.org/10.33989/2524-2490.2019.31.195717>

ЮЛІЯ ТЕРНАВЧУК

(Гоголеве) (Gogoleve)
Place of work: National Museum-reserve M.V. Gogol
Country: Ukraine
Email: muzey_gogolya@ukr.net

ЖІНКИ БЛИЗЬКОГО ОТОЧЕННЯ МИКОЛИ ВАСИЛЬОВИЧА ГОГОЛЯ

Особисте життя Гоголя сьогодні залишається загадкою для шанувальників. У статті досліджено дві статті письменника – «Женщина» і «Женщина в свете», у яких він розкриває своє бачення жінки як особистості, що змінюється з плином часу. Проаналізовано близькі стосунки Миколи Гоголя з мамою, сестрами, О. Й. Смирноюю, М. М. Синельниковою та А. М. Віельгорською. Зауважено, що жінки в житті письменника були лише покровительками та друзями, не більше.

Ключові слова: Микола Гоголь; «Женщина»; «Женщина в свете»; жінки близького оточення; О. Й. Смирнова; М. М. Синельникова; А. М. Віельгорська.

Звісно, що за життя в Миколи Гоголя було чимало жінок, які були для нього близькі. Найдорожча жінка, яку він цінував і любив більше, ніж власне життя, – це його мати Марія Іванівна Гоголь-Яновська (1791–1868). У письменника було чотири сестри (Марія, Анна, Єлизавета, Ольга). Кожну з них М. Гоголь любив по-різному, по-особливому.

У «Повному зібранні творів» Пантелеймона Куліша вказано, яким було значення матері в житті М. Гоголя: «Видно, что она служила для его творческой мысли любимой моделью, когда он создавал человека в разнообразных его положениях...» (Куліш, 2009).

У 1831 році Гоголь пише статтю під назвою «Женщина», а в 1846 – «Женщина в свете».

У час, коли письменник тільки зіткнувся з коханням у своєму житті, він ще не зовсім розумів, можливо, своїх думок та почуттів. Він звик любити жінку інакше, як рідну. У своїй першій статті «Женщина» (1831) М. Гоголь пише: «Адское порождение! Зевс Олимписец! О! ты неумолим в своей ярости! Ты захотел насрать бич на мир, ты извлек весь яд, незаметно разлитый в недрах прекрасной земли твоей, сжал его в одну каплю, гневно бросил ее светодарную десницею, и отравил ею чудное творение свое: ты создал женщину!» (Гоголь, 1952, с. 143).

У цій статті Микола Васильович описує себе в образі юнака, який не може досягнути жіночності, її краси та значущості. Молодий хлопець закохався, але не знає, як себе поводити, як боротися із цим почуттям. Що цікаво, він не зізнається, хто та сама його перша...

Гоголь розповідає цю таємницю тільки матері: «Но я видел ее... нет не назову ее, она слишком высока для всякого, не только для меня. Я бы назвал ее ангелом, но это выражение низко и некстати для нее... О, если бы посмотрели на меня тогда... правда, я умел скрывать себя от всех, но укрылся ли от себя? Адская тоска с возможными муками, кипела в груди моей. О какое жесткое состояние! Я, не слышал подобной любви...» (Гоголь, 1952, с. 111).

А ось у статті «Женщина в свете» М. Гоголь уже описує жіночу красу як велич людського існування. Саме тут він пише про жінку, яка дає початок усьому. Письменник указує, що вплив жінок на суспільство дуже великий.

Саме в другій статті Гоголь описує душу жінки. На його думку, жінка для свого чоловіка – оберіг від «*нравственной заразы*». Жінка є силою, що утримує його на прямій дорозі і є провідником, який скеровує чоловіка із «*кривої*» на «*пряму*». І навіпаки, душа жінки може бути його злом, занепасти назавжди.

Сестри Миколи Гоголя Анна (1821–1893) і Єлизавета (1824–1864) навчалися в Петербурзькому патріотичному інституті, де письменник викладав історію та географію. Добрий брат і вірний друг завжди турбувався про них. Він навіть сам шив сукні, дізнавався про успішність у навчанні. У листі до матері з Риму від 30 червня 1838 року він пише: «*Я вас люблю любовью брата, отца и матери вместе...*» (Гоголь, 2009, с. 219).

У листі із Женеви (жовтень 1837 року) читаємо: «*Обнимаю и целую несколько раз сестрицу Марью, целую Анечку, Лизу и Оленьку*» (Гоголь, 1952, с. 120).

У квітні 1840 року сестра Анна згадувала, як брат відвіз її у Василівку, додому: «*Мне стало грустнее; брат, чтобы развлечь меня, увел меня в свою комнату и стал мне показывать все, что у него было. Один из ящичков его бюро всегда был наполнен фуляровыми платками. Я очень любила их и часто выпрашивала у брата; теперь он предлагал их мне сколько угодно, но я все только плакала; тогда он стал серьезно объяснять мне, что любит меня больше всех и потому оставил меня здесь, не желая расставаться со мною, и в доказательство он подарил мне свой портрет, – этот подарок меня очень обрадовал*» (Соколов, 2007, с. 159).

Із сестрою Марією (1811–1844) у М. Гоголя були особливі стосунки. Її він сприймав не інакше, як дорослу жінку. До речі, це була найстарша із сестер у сім'ї. Марію Василівну брат порівнював із матір'ю. Після від'їзду письменника до Петербурга саме вона залишилася за старшу й мусила наглядати за іншими сестрами. Вона одружилася, щоб хоч якось покращити фінансове становище родини. Як відомо, батько помер у той рік, коли народилася Олечка. Марії Іванівні самотужки було важко вести всю господарську роботу, утримувати кріпосних. Марія допомагала матері правильно розпоряджатися отриманими прибутками. Її чоловік Павло Трушковський був небагатим. Молоде подружжя залишилося жити в батьківській садибі. М. Гоголь на це реагував трохи гнівно.

З Гестейна у вересні 1842 року Микола Васильович писав сестрі Марії: «*У тебя, я знаю, часто в голове бродит мысль, что я тебя меньше люблю, чем других. Знай же, я говорю тебе совершенную истину в эту минуту, – я никого из вас еще до сих пор не люблю так, как бы хотел любить. Я ту из вас могу только любить, которая будет великодушнее всех других, которая будет уметь облобызать и броситься на шею к тому, кто оскорбит ее чем-нибудь, которая позабудет совершенно о себе и будет думать только о других сестрах, которая позабудет о своем счастье и будет думать только о счастье других!*» (Соколов, 2007, с. 161).

На жаль, Марія Василівна одружена була недовго – 4 роки. У 1836 році вона стала вдовою. М. Гоголь писав їй 6 квітня 1844 року: «*Ради Бога, милая сестрица моя, береги свое здоровье, старайся сколько можно отделять от себя печальные мысли и воображай себе беспрестанно так, как я, что они таки придут, те благословенные времена, когда мы будем снова вместе и уже в полном довольстве, когда ты увидишь не того при-*

чудливого и своенравного брата, который так часто оскорблял тебя, но кроткого, признательного, которого нужды и опыт переродили совершенно и сделали другим человеком, и мы тогда станем вместе служить нашей несравненной, единственной маменьке...» (Гоголь, 1952, с. 146).

Після смерті Марії (1844) Микола Гоголь утішав своїх рідних: «Сестра моя вистрадала на землі свої заблудження, і Бог для того послал їй в життя страдання, чтобы ей легче было на небесах» (Соколов, 2007, с. 161).

Одну зі своїх сестер письменник любив найбільше – найменшу сестричку Оленьку (1825–1907). У другій половині вересня 1854 року про цю молоду пані Пантелеймон Куліш також залишив приємні спогади: «...Одна только показала мне сестрою поэта, по некоторому сходству профиля с его портретом... И, действительно, эта была Ольга, та, для которой он собирал растения с бледным лицом, как у благородственных монахинь и с выражением добродушия в глазах. Она больше всех похожа на брата, судя по портрету Моллера, висящему у них в гостиной...» (Куліш, 2009, с. 200).

Помітно, що ця наймолодша сестра була улюбленицею письменника. У 1847 році Гоголь у листі до С. П. Шиверьова розповідав, як дуже пишається нею, бо Бог нагородив її дивним даром лікувати тіло й душу людини.

Микола Гоголь шанобливо ставився до Олександри Смирнової-Россет, Марії Синельникової, Анни Вільєгорської.

Коли письменник у розквіті творчих сил був таємно закоханий в Олександрю Йосипівну Смирнову, вона була, на жаль, одружена з міністром іноземних справ, власником підмосковної садиби. Це був шлюб за розрахунком. О. Смирнова була таємно закохана в М. Гоголя. Жінка писала до нього листи, жаліючись на своє нещасне життя.

З Миколою Гоголем Олександра Смирнова (1809–1882) близько познайомилась у Парижі в 1837 році. По-справжньому ж вони потоваришували в Ніцці взимку того ж року. У своїх мемуарах Смирнова це знайомство описала так: «В 1837 году я провела зиму в Париже, *ru du Mont Blanc*, № 21. Он был у нас раза три один, и мы уже обходились с ним, как с человеком очень знакомым, но которого, как говорится, в грош не ставили. Все это странно, потому что мы читали с восторгом "Вечера на хуторе близ Диканьки", и они меня так живо перенесли в великолепную Малороссию. С ним тогда я обыкновенно заводила речь о высоком камыше и бурьяне, о белых журавлях на красных лапках, которые по вечерам прилетают на кровлю знакомых хат, о галушках и варениках, о сереньком дымке, который легко струится и выходит из труб каждой хаты; пела ему "Ой, не ходы, Грицю, на вечерницы". Он более слушал, потому что я очень болтала, но однажды описал мне малороссийский вечер, когда солнце садится...» (Соколов, 2007, с. 373–374).

Отже, ми бачимо, що саме Олександра Йосипівна була близьким другом Гоголя, саме тією жінкою, якій письменник міг розкрити всі свої таємниці. Сама ж Олександра говорила: «Я себя продала за шесть тысяч душ для братьев» (Соколов, 2007, с. 513).

Єдина жінка, яка відкрито зізналася у своїй любові до генія, – це Марія Миколаївна Синельникова (1817–1907). Вона була дочкою Катерини Іванівни Косяровської – рідної сестри матері М. Гоголя. Початок їхнього листування датовано 1843 роком. Свою кузину в листах він називав «Маріам», «Марія Миколаївна», «Marie».

У перший рік листування Марії Синельниковій було 33 роки. Молода, красива, вона щиро полюбила М. Гоголя й зізналася йому в цьому. Після останнього від'їзду Миколи Васильовича його кімнату закрили. Її відкривала Марія тільки для того, щоб поставити квіти, поплакати та згадати про минуле. Їхнє листування тривало два роки.

Після смерті письменника в 1852 році Марія замовила золоту жалобну обручку, вставила пасмо волосся письменника, яке закріпила діамантом. На обручці зроблений напис: «Сконч. Н. В. Гоголь. 1852 год». Вона зберігалася в жінки, яка не знімала її до самої смерті. Нині ця золота обручка знаходиться у фондівій колекції музею та свідчить про любов кухарки до генія.

Лише третій жінці М. Гоголь зробив пропозицію. Нею була Анна Михайлівна Вільєгорська (1822–1861). Вона теж добре розуміла, хто перед нею, але при цьому цінувала й прості людські стосунки: «*Как русская, вы для меня Гоголь, и я вами горжусь, а как Анна Михайловна, вы только для меня Николай Васильевич, что есть христианский, любящий, вернейший друг*» (Переписка Н. В. Гоголя, 1988, с. 210). Саме вона ділиться з письменником своїми планами, сумнівами, надіями, просить його порад про всі хвилюючі питання. Але ж на свою пропозицію Микола Гоголь отримав відмову. Мати графині сказала лише два слова: «*Мы удивлены*» (Соколов, 2007, с. 90).

Що стосується самої Анни, то вона думала про М. Гоголя постійно. Зокрема, 17 лютого 1845 року з Парижа писала таке: «*Я все о вас думаю и провожаю мысленно по вашей дороге, стараюсь вообразить себе, какая у вас теперь физиономия, куда вы смотрите, что думаете и играет ли усами или просто сидите с положенными руками, не смотря ни на что и не думая ни о чем?*» (Переписка Н. В. Гоголя, 1988, с. 211–212).

Вільєгорські не погодилися на укладання шлюбу доньки з небагатим малоросом. Анна одружилася з князем Шаховським.

Можливо, у цій молодій, недосвідченій дівчині наш земляк побачив таку ж просту душу, як і він сам. Анна була розумною, начитаною, любила говорити висловлюваннями улюблених письменників, серед яких був і Микола Васильович Гоголь. Вона читала його листи неодноразово та щоразу з новим виразом обличчя. Романтична, мрійлива дівчина, можливо, була теж закохана в письменника, але розуміла, що не може знехтувати сімейним становищем і мусить слухати своїх батьків, які виховували її як справжню панянку з чудовим стилем.

Отже, можемо виснувати, що жінки в житті М. Гоголя були його покровительками, друзями, але ж ніяк не предметом сильного кохання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Гоголь Н. В. Полное собрание сочинений : в 14 т. Т. VIII: Статьи. Москва : Академия наук СССР, 1952. 816 с.
- Гоголь Н. В. Полное собрание сочинений : в 17 т. Т. XI : Письма. Киев, 2009.
- Из семейной хроники Гоголей. (Мемуары Ольги Васильевны Гоголь-Головни). Полтава : АСМИ, 2013. 116 с.
- Куліш П. Повне зібрання творів. Т. 2 : Листи. 1850–1856. Київ : Критика, 2009. 672 с.
- Мельниченко В. Ю. Українська душа Москви (Михайло Максимович. Михайло Щепкін. Осип Бодянский. Микола Гоголь). Москва : ОЛМА Медіа Групи, 2010. 672 с.
- Переписка Н. В. Гоголя : в 2 т. Т. 2 / сост. и комм.: А. Карпова, М. Виролайнен. Москва : Худож. лит., 1988. 527 с.
- Сверстюк Є. Гоголь і українська ніч. Київ : Кліо, 2013. 495 с.
- Соколов П. В. Гоголь : энциклопедия. Москва, 2007. 544 с. (Русские писатели).

YULIA TERNAVCHUK

WOMEN OF CLOSE GOGOL'S ENTOURAGE

Gogol's private life is still a mystery for his admirers of creativity and genius. The writer of the 19th century became more mysterious in the 21st century.

The present work is analysed two articles of the writer: A Woman and A Woman in the World, in which he revealed his vision of the woman as a person, emphasizing the dramatic change in attitudes and attitudes towards the woman over the years. The main idea was to examine scientific researches and documentary materials that made possible to discover the subject in an interesting way. In his first article, A Woman, Mykola Gogol describes himself as a young man who cannot grasp womanhood, her beauty and significance. The young boy fell in love but did not know how to behave, how to deal with this feeling. But in his last article, A Woman in the World, Gogol already describes female beauty as the greatness of human existence. It is here that he writes about the woman who gives birth to everything.

The article gives an analysis of women's characteristics in different years that genius had in his life. The article analyzes the close relationship of Mykola Gogol between his mothers, sisters; O. Y. Smirnova, M. M. Sinelnikova and A.M. Viyelgorska. However, women in the writer's life were only patronesses and friends for him, but no more.

Key words: Mykola Gogol; «Woman»; «Woman in the world»; women of close entourage; O. Y. Smirnova; M. M. Sinelnikova; A. M. Viyelgorska.

REFERENCES

- Gogol-Golovnia, O. V. (2013). *Iz semeinoi khroniki Gogolei [From the family chronicle of Gogol]*. Poltava: ASMI [in Russian].
- Gogol, N. V. (1952). *Polnoe sobranie sochinenii [Complete works]* (Vol. VIII: Stati). Moskva: Akademii Nauk SSSR [in Russian].
- Gogol, N. V. (2009). *Polnoe sobranie sochinenii [Complete works]* (Vol. XI: Pisma). Kiev [in Russian].
- Karpova, A., & Virolainen, M. (Eds.). (1988). *Perepiska N. V. Gogolia [N.V. Gogol Correspondence]* (Vol. 2). Moskva: Khudozh. lit. [in Russian].
- Kulish, P. (2009). *Povne zibrannia tvoriv [Complete works]* (Vol. 2: Lysty. 1850–1856). Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Melnychenko, V. Yu. (2010). *Ukrainska dusha Moskvy [The Ukrainian soul of Moscow]*. Moskva [in Ukrainian].
- Sverstiuk, Yevhen. (2013). *Hohol i ukrainska nich [Gogol and Ukrainian night]*. Kyiv: Klio [in Ukrainian].
- Sokolov, P. V. (2007). *Gogol [Gogol]*. Moskva [in Russian].

Отримано 6.04.2019 р.